

KIDERÜLT AZ ÉG
NAPLÓJEGYZETEK 3.

ÉHSÉG

Derűs reggelre ébredtünk. Elinultam körülnézni a községben, mely jóformán egy túl hosszú utcából, földszintes, apró, itt-ott emeletes, fából ácsolt házakból állott. A templom vöröshagymához hasonló kupolája, ahonnét a szél lesöpörte a havat, aranylott a napfényben Szemben vele tágas udvar közepén új iskola. A téren bazárépület. Mögötte erdőség, ezen túl a messzeségben hegyek. A falu jobb felén befagyott folyó keskeny csíkja kigyózott, azon túl síkság terpeszkedett a végtelenbe. Az egész táj szemét kápráztató, kékes-fehér, puha hóbundát viselt.

Bármerre mentem a faluban, krumpliszag kísért, mint nálunk nyáron az akácillat. Ugyanis ezekben a napokban a parasztok krumplit hámoztak, szelték vékony gerezdekre, szinte minden házban, és szárítgatták a kemencékben, konzerválták a front, a katonaság részére.

Ezen a vidéken ebben az évben a szárazság miatt rossz volt a burgonyatermés, mégis igen sok helyen az utolsót is odaadták, mondván: „Mi majd csak megleszünk valahogyan, most a front az első.”

Két üzlete is volt a falunak, ahol jegyre adták a fejadagot: kenyeret, lisztet, kását, burgonyát, a gyermekeknek néha cukrot is. Zsiradékot, húst, vaját csak nagyon ritkán. Beteges, gyenge feleségemnek és kislányomnak hiányzott a zsiradék. Pénzem volt, betértem a bazárba vaját venni. A hólepte hodály körül a vidékről bejött parasztok lovai, tevéi a szánkok előtt ropogtatták a takarmányt. Benn a barakkban az árusító padok mögött nagy fekete sapkás oroszok, fehér turbános kirgizek árulták áruikat: aszalt gyümölcsöt, napraforgómagot, tejet, túrót, itt-ott vaját is. Többnyire idősebb szegény parasztok voltak ezek, de akadt köztük kulákféle is, és sok asszony.

Tejet vettem az egyik rőt szakállas turbánostól, aki még vaját és valami émelyítő palacsintafélét is árult. A tenyéryni vajra mutattam, azt kérdezve, mennyibe kerül. A gazda éles tekintetével végigmért, félbajusza megmozdult és azt mondta:

— Pénzért nem adom... De látom, jó ing van rajtad. Jó meleg, azért odaadom a vaját, ha kell...

Boldogan siettem haza, kezembem a darab vajjal.

A viszontlátás örömét, az együttélés boldog napjait megzavarta a nélkülözés és a rossz idő.

A beborult ólomszürke égből eleredt a hó, feltámadt a szél. Az északi szél, a csontig ható 40—50 fokos hideg, a közeli Ural-hegység szorosain át, Szibériából jött és rászakadt a vidékre, átfújta a falut, az utcákat, a házakat, embert, mintha egy csepp vérünk sem lett volna, úgy fázunk. Szakadatlanul, sűrűn hullott a hó. Ilyen sok havat még soha nem láttam. Pár nap alatt elállta az utakat, elszigetelte a községet a külvilágtól. A vonat se közlekedett. Pavlovka gyér élelemtartaléka csakhamar elfogyott. Kiürültek az üzletek. Az üres bazárban már csak a szél füttyült, hordta a havat, recsegte a rozoga épületet. Az üzletajtókon cédula fehérlett: „Minden elfogyott. Zárva.”

Feleségem tanítványai, a parasztyerekék pár szem sült krumplit, karral kenyeret, darab sült tököt hoztak az éhségtől meg-megtántorodó tanár néninek.

En a bazári vajvásárláskor meghültem. Köhögtem, a hátam szúrt, belázasodtam. Az orvos irt valami orvosságot, de nem sokat ért, éhes voltam. Korgó gyomorral nyomtam az ágyat.

Egy reggel feleségem az iskolába magával vitte Erzsikét is. En is felkeltem. Már nem voltam lázas, csak gyenge és éhes. Gyomromban tompa fájdalmat, majd éles nyilallást é-

A FEHÉR KÖRTEREM

reztem. Nem volt maradásom. Jár-
tam fel-alá a szobában. Mit tegyek,
mihez kezdjek? Mi lesz, ha még so-
káig tart ez az idő? Kinéztem az ab-
lakon. Házunk előtt az országúton
egy egész sor tréncocsi állt. A kato-
nák behúzódtak a házakba. A lovak
abrakoltak. Jóízűen, nyálazva rág-
ták a zabot. Felöltöztem. Kimentem
az utcára. Mart a hideg. Az utca ü-
res volt. A lovak ettek... Zab... Az
is élelem — gondoltam. Abban is van
liszt, táplálék. Lopni kellene belőle.
Körülnéztem. Embert nem láttam se-
hol. Odalopóztam az egyik lóhoz.
Nagy csontú, sovány sárga ló volt.
Belenyúltam a fején levő abrakos
tarisznyába és egy jó marék zabot
kivettem. Sietve, boldogan félrehú-
zódtam a fal mögé és rágni kezdtem
a zabot. Kemény volt, mint a tű, úgy
szúrt. Rágtam kitartóan, míg végre
émelyítő nedvet éreztem a számban,
de lenyelni nem mertem, mert a zab
megfojtott volna. Ki kellett köpni...
Kiábrándulva, kijózanodva, emberi
mivoltomban megalázva visszaso-
polyogtam a lakásba. Lefeküdtem.
Győtört az éhség. Ujra éreztem az
éles nyilallást.

Fel kellett kelnem. Kutattam va-
lami ennivaló után. Kenyeret rég
nem láttunk. Semmit sem találtam
a házban. Eszembe jutott, hogy elő-
ző nap este néhány szem krumpli-
ből levest készített a feleségem és
a héját az egyik fazékba tette. Meg-
találtam a fazekat a nyers krumpli-
héjjal. Megmostam, tűzre tettem, pu-
hára főztem, összetörtem és meget-
tem, felfaltam... Keserű volt, sava-
nyú, rossz, de volt valami a gyom-
romban...

Hetekig tartott az ítéletidő. Majd
lassan a vihar, ez a felbőszült zsar-
nok kidühöngte magát, elcsitult, el-
pihent. Az élet, mint lázas nagy be-
tegség után a gyermek, lábadozni
kezdett. A napsugarak először a fel-
legeket törték át, majd a nap lan-
gyos ölelésétől megenyhült a levegő,
meglágyult a hó, a jég, éledezni kez-
tek az emberek. Én is munkát kap-
tam a kolhoz asztalosműhelyében.
Munkámat liszttel, kenyérrel, krump-
lival díjazták.

A tavaszi napfény a kegyetlen fe-
nevadat, az éhséget is elűzte.

Klárát a menekülésnél ért séri-
lés, az éhség, a túlfeszített munka
nagyon megviselte, napról napra
gyengült. A tanítás, melyet eddig
örömmel végzett, egyre nehezebbé
vált számára. Év végén bizonyít-
ványosztáskor elszédült. Rosszul
lett. A községi orvos beutalta a
cskálóvi kórházba. Vele együtt mi
is beköltöztünk a városba.

A fehér körterem csendje, me-
lyet alig zavartak meg az ápolónők
cicaléptei, a tisztaság, a rendesebb
étkezés Klárát némileg megnyugtat-
ta. Az orvosi véleményt azonban
csak velem közölték.

— Nagy baj van — mondta hoz-
zám közelhajolva a szemüveges or-
vos. — Súlyos eset... A szív, a
szív... De hosszú, gondos kezelé-
ssel talán elérünk némi javulást.

Megdöbbsentem, azt hittem, csak
kimerültségről van szó. De magam-
ba fojtottam ijedségemet, nehogy
Klára észrevegye.

A kórházi szobában a többi
beteg bágyadt kíváncsisággal nézett
ránk.

— Kik ezek, mifélék? — mondták
a néma tekintetek.

Magyaros, kemény kiejtéssel be-
széltük az orosz nyelvet. Ez volt
nekik a fucsá, idegen, de azért mi-
kor megismertek bennünket, saját-
jukként fogadták be Klárát a kór-
házi szoba közösségébe.

A körteremben még hárman fe-
küdtek: Násztya, a fiatal szeplős or-
rú, mindenkinek szolgálatkész vas-
esztergályos leány, Nyura, a hall-
gatag kolhozparaszt-asszony, és az
ablak alatti ágyon a mindig kissé
lázás-piros, tejfehér arcú óvónő. Az
óvónő szenvedélyes vers- és mese-
mondó volt, hacsak tehetette, felol-
vasott egy-egy verset vagy mesét
Puskin műveiből.

— A szívéseknek nagyon kell a
szép szó, ez félorvosság nekik —
szokta mondani.

Klára állapota nem javult, arca
sápadt, soványabb lett, állandóan
bágyadt volt, szomorú és ideges. Na-
gyon unta már a kórházat. A szür-
ke falakra emelve tekintetét, több-
ször megjegyezte:

— Siralomház ez... Ó, csak már
szabadulhatnék!

Szóltam kezelőorvosának és a főorvosnak is, de nem írták ki.

— Ki ápolja otthon, magánál?
— válaszolta a főorvos erélyesen.
— Örüljön, hogy itt van.

Nem örültem. Szomorkodtam.

Inkább magam viseltem volna el a betegséget. Fájt nézni őt, amint fonnyad, sápad napról napra.

*

Cskálovban a Vörös Hadsereg házában kaptam munkát mint kárpitós. A parancsnok, Vukov százados, egy harminc év körüli, halk szavú ember, nemrég jött ki a kórházból, múltabbal, mert a bal lábát az ukrajnai fronton térdben letépte a lövedék.

Munkába lépésem napján a parancsnok behívatott az irodájába és — ahogy most neveznék — lekáderezett. Megkért, hogy mondjam el, hol dolgoztam eddig, beszéljek magamról, családom helyzetéről. Mindent elmondtam neki. Elgondolkodva válaszolt:

— Nehéz időket élünk... Maguknak is nagyon nehéz. Maguk messze, igen messze elsodródtak szülőhazájuktól, itt élnek velünk. Felesége kórházban, maga a kisgyerekekkel anya nélkül. Ez még békében is nehéz. De van-e olyan ház, olyan család ma minálunk, amelynek könnyű az élete? Az ellenség kirabolta, tönkretette országunk nagy részét. Mi itt az Urabán túl vagyunk terhelve. Sok a menekült, a sebesült, a beteg és a tömérdek hadifogoly, a katona, az idetelepített hadiüzem. Ezt mind mi látjuk el. Ez a terület nem tartozott soha a szovjet állam éléskamrái közé. Sok itt a megmunkálatlan szűzföld, s az éghajlat, az időjárás sem a legkedvezőbb. Rövid a nyár, hosszú a tél, és kegyetlen.

Nekibúsulva, fejemet mellemre ejtve hallgattam a százados szavait. Ő hozzám lépett, vállamra tette a kezét és mosolyogva mondta:

— Nem hagyjuk el magunkat. Birkózunk és leteperjük az ellenséget. Látja, a szovjet földet már megtisztítottuk és csapásra csapást mérünk rájuk — sújtott öklével a levegőbe. — Magyarországot is felszabadítjuk. Ezt mondom én magának, és ezt üzenem a kórházba a feleségének is.

Kezet fogtunk.

— Várjon egy kicsit! Mit küldjek a kislánynak? — Körülnézett, íróasztalán egy papírszeleten fekűdt néhány szem kockacukor és egy maroknyi kétszersült. — Itt van, ez az én fejadagom, vigye haza és adja oda a gyermeknek...

A túlzásúfolt szűkölködő várost nagy baj, nagy veszedelem érte: felütötte fejét a tifusz. A városon túli régi járványkórházat ismét megnyitották. A háromemeletes komor szürke épületet, mely rozsdás, otromba vaskapuival, apró, vasrácsos ablakaival inkább fegyházhöz volt hasonló, a múlt század végén, a nagy járvány idején, még a cár építtette. A nép ezt az irtózatot helyet „Ad”-nak, pokolnak nevezte el. Az volt róla a közhit, hogy ide „csak bemenni lehet, de kijönni soha”.

Erzsike egy nap feltűnően lehagoltan jött haza az iskolából és azt újságolta, hogy bezárták az iskolát a tifusz miatt. Megdöbbsentem. Kislányom rosszkedvű és sápadt volt. Elvittem az orvoshoz. A fehér szakállas, idős orvos alig vizsgálta két-három percig, félrehívott és azt mondta: sajnos a kislány tifuszgyanús. E szavaktól homlokomon kigyöngyözött a hideg veríték. Egy ideig némán bámultam az orvosra.

— Vigye haza.

Hazavittem, tejjel kínáltam, nem evett. Cukros kása is volt otthon, ezt nagyon szerette, most hozzá sem nyúlt. Arca, füle, mint a pipacs, úgy lángolt.

Megmértem a lázát, 39,5°. Lefektettem, sírt a kis vesszőfonatú ágyában, majd lassan elnyomta az álom.

Aggódva, kétségbeesetten ültem ágya mellett, figyeltem a pulzusát, szívverését, lélegzetét. Szerettem volna magammal elhíttetni, hogy téved az orvos: nem tifusz... Tépelődésemből autótülkölés riasztott fel. Házunk előtt a furcsa, elnyújtott tülkölés megismétlődött. Az autó a mi ajtónk előtt állt meg. Kopogás, két fehér köpenyes betegápoló lépett a szobába. A nevemet mondták és azt kérdezték, itt van-e a tifuszgyanús gyermek. Megdöbbsentem. Ezek a tifuszkórház emberei. Mit csináljak? Nem adhatom nekik a gyermekemet, ha elviszik... Agyam

most is, mint mindig a veszély pillanatában, világosan és nyugodtan működött. Tífuszgyanúst mondott az ápoló. A gyanús szoba kapaszkodtam és hidegen válaszoltam.

— Tévedés, itt tífuszgyanús gyermek nincs. Kislányom gyengélkedik, de nem tífuszgyanús. Különböző tífuszgyanús lehet ma itt minden ember, én is, maga is, mindenki, az egész város.

— Beteg-e a kislány? — kérdezte az ápoló nyomatékkaal.

— Nem beteg, kitűnően alszik. Különböző voltam vele az orvosnál, ő sem tudott semmit megállapítani. Azt mondta, vigyem haza.

A két ember gyanakodva összenézett.

— Itt a parancs, be kell szállítani a ragályosba.

Mint a kés, villant szemembe a fehér papiros. Nem vettem át. De nem mutattam ijedségemet, minden erőmet összeszedve nyugodtan válaszoltam.

— Tévedés! Nekem az orvos mást mondott.

Az idősebb ápoló titkolt részvétellel az alvó gyermek felé tekintett és egy másik papírt tett elé.

— Írja ezt alá. Maga felel érte.

Aláírtam, mindent aláírtam volna, csak távozzanak.

Elmentek.

Erzsike mélyen aludt. Mellette virrasztottam egész éjszaka. Ha autó robogott el a ház előtt, megijedtem, attól féltem, hogy visszajött a tífuszos kocsi. De nem jött vissza. Alig virradt, ölembé vettem a kislányt és siettem vele a gyermekkórházba, mely tőlünk jó két kilométerre volt. Az úton Erzsike, talán a friss levegőtől, kissé felvidult. A gyermekkórház fehérre festett, barátságos szép épület volt. Az előzetes vizsgálatnál elmondtam a tegnapi mesét, a tífuszról egy szót sem szóltam. Ennek eredményeképpen kislányomat a kivizsgálandók közé, külön szobában helyezték el.

Talán itt más betegséget állapítanak meg, valami könnyebbet, és itt tartják — ébredt fel bennem a remény. Kissé megnyugodva mentem haza.

A műhelyből délfelé telefonhoz hívtak. Rossz sejtélem nyíllalt szívembe. Mi van?

A gyermekkórháztól telefonáltak. hogy azonnallal vigyem be a kislány ruháját, mert megállapították, hogy hastífusza van és át akarják szállítani a ragályosok kórházába. Mit tegyek? A veszély, mint a vipera, egyre közeledett. Hogy mentsem meg a gyermekemet. Rohantam ki a gyermekkórházba. Felkerestem a főorvost. Talán megérti a helyzetemet, talán megszán, és vállalja a kockázatot, talán megengedi, hogy a kislány ott maradjon és elkülönítve a többiektől ott gyógyítsák ki. Tudtam, ez nem csekélység, túl sokat kérek, de mit tehettem mást. Megpróbáltam a majdnem lehetlent.

IDŐSEBB, TÖRÉKENY NŐ VOLT A FŐORVOS. Halvány arcát deresedő haj övezte, meleg szürkés-kék szeme szánakozva nézett rám és a gyermekre. A dolgozószobájába vezetett. Őszintén elmondtam neki mindent, azt is, hogy hazudtam eddig, mert nagyon féltem a gyermekemet. Igen rossz híre van a ragályos kórháznak. Azt is, hogy a feleségem súlyos betegen a másik kórházban fekszik. És hogy külföldi vagyok.

— Ha a kislányom elpusztul, nem tudom, mi lesz... — mondtam elcsukló hangon, mert akaratom ellenére sírva fakadtam.

Az orvos szótlanul, elgondolkozva lépdelt szobája szőnyegén.

— Nehéz helyzet — mondta —, nehéz így is, nehéz úgy is. Baj is lehet ebből... Kint a ragályosban igaz... Szigorúan elkülönítve?... — tördelte a mondatokat. Gondolkodott, járt a vastag szőnyegen fel-alá, majd hirtelen hozzám fordult. — Csoda, hogy maga bírja még! No, majd teszünk valamit.

Erzsikét egy szigorúan elkülönített szobában maga a főorvosnő kezelte és egy ápolónő gondozta, aki önként vállalkozott rá.

*

Lakásomon levél várt.

Ki írt? Honnan? Feladó: Steinmetz Miklós kapitány. A Miki!

„Kedves Pali bátyám! Már régóta akarok írni neked, de a szakadatlan ütközetek, előnyomulás, na meg a pontos címédet sem tudtam. Ezt a levelet is a városi pártbizottságra címeztem, úgy gondoltam, tudnak rólad és átadják.

Ahogy elváltunk egymástól, én a családdal három nap múlva megérkeztem Orszkba, az öregekhez. Onnan nemsokára Alma-Atába kerültem, itt ért a behívó. Csapatommal végigverekedtem a fél országot. Ukrajnát, Galíciát. Nem volt könnyű, azt te is jól tudod. Minden talp alattnyi földnek vér az ára, sok vér. Fontos, hogy győzzünk. Nyomulunk előre, szűköl a náci, mint a megvert kutya.

Tegnap hajnalban léptük át a magyar határt. Képzeheted, hogy örültünk, és különösen én. A határon, ahogy bukdácsoltam a bozótok közt, rád gondoltam, Pali bátyám, a szökésed jutott eszembe. Tele van a szívem örömmel, magyar földön járunk, erőltetett iramban, de nem érzem a fáradtságot. Oly szép itt a táj, az erdők, hegy-völgy minden. Csakhogy idáig jutottunk. Zsuppfeleles, gerendás parasztházban vagyunk néhányan elszállásolva, itt írom a levelemet. Bajtársaim jóízűen horkolnak már körülöttem. Tudod, nagyon kell a pihenő. Erős az iram, kemény a harc és kell a tiszta fej... Zárom is levelemet, hisz amit akartam, megírtam.

Feleségedet, kislányodat és téged erősen ölel

Miki

Ui: Pestről majd többet írok."

Miklós levele éppen jókor jött. Jölesett, megnyugtatót. Munka után, estefelé siettem vele ki a kórházba, feleségemhez. Ő is örült a levélnek. Bár nagyon nyugtalanította már, hogy két napja nem voltam nála.

— Erzsike miért nem jött be veled? Mi van a gyerekekkel? Már egy hete nem láttam.

Mit válaszoljak? Az igazat nem mondhatom meg neki, csak súlyosabbá tenné a helyzetét. Szívbeteg embert nem szabad felzaklatni.

— Máskor ő egyedül is bejött hozzám — folytatta a feleségem. — Hipp-hopp, mint egy kis cica, beugrott az ablakon és itt volt.

— Igen, igazad van — mondtam erőltetett nyugalommal —, de baj van a gyerekekkel. Tudod, még a múlt héten történt. A tilalom ellenére akkor is látogatási idő után akart beszökni hozzád. Már fel is mászott az ablakpárkányra, amikor rajtakapták. Büntetésből eltöltötték egy

időre a látogatástól. Sajnos, még a kórház tájára sem jöhet — hazudtam folyékonyan.

— Ez baj, ez rossz — válaszolt Klára. — Igaz, az jó, ha a gyerek élénk, a baj az, hogy a kórháziak ezt nem akarják megérteni. Na mindegy, jobb ha így van, mintha beteg lenne...

A felnőttek kórházából siettem a gyermekkórházba. Erzsikének azt meséltem, hogy az édesanyja jobban van, nemsokára meggyógyul, jó lesz, szép lesz újra az életünk. Testet, lelket öltő súlyos napok, hónapok voltak ezek.

A gyermek állapota javult. A feleségemé rosszabbodott. Már fárasztotta a beszéd is. A bal karja elhalt, alig bírta felemelni.

Amikor Erzsike egészségesen kijött a kórházból, első utunk az anyjához vezetett. Nagy volt az öröm.

1944. december 3-át írtuk. Azon a napon lekötött a munkám, újságolvasáshoz is csak este jutottam. Akkori szokásom szerint először a hadijelentéseket kezdtem böngészni. Rögtön szemembe tűnt a hír: „Csapataink december 2-án felszabadították a Balatontól nem messze fekvő Kaposvár városát, Somogy megye székhelyét.” A Pravda csak ennyit írt. De ez a pár szó elég volt ahhoz, hogy engem testben, lélekben felzaklasson, hogy örömben magamhoz szorítsam az újságot és boldog, könnyes szemmel fel-alá rohanjak a szobában. Elég volt ahhoz, hogy fél éjszaka ne aludjak.

Kislányom nem tudta, mi történt velem, minek örülök olyan szokatlan, túlradó örömmel.

— Mi az, édesapám, mi van az újságban? — kérdezte.

Odasiettem kis ágyához, magamhoz öleltem a gyermeket és ujjongva válaszoltam:

— Kislányom! Örülj te is, hazamehetünk, most már hazamehetünk!

A gyermeknek, aki Moszkvában született, Szovjetország volt a hazája, nemigen értette meg a lelkesedésemet, bár sokszor beszélgettünk vele Magyarországról. Hogy is érthette volna meg gyermekésszel, hogy mit is jelent ez a hír egy hazájából származó embernek? Mit jelent az, hogy végre eljött a rég várt óra, és sok küzdelem és szenvedés után visszatérhetünk szülőházánkba?

A gyermek örült annak, hogy az apja örül és mosolygó arccal elaludt.

Künn elcsendesedett az idő, nem rázta a szél az ablakomat. Kinéztem: halkan, nagy pelyhekben hullt a hó. Hátradőltem a széken, elmélyedtem gondolataimban. Gondolataim otthon jártak.

Gazda Jenő barátom szava jutott eszembe, melyet 1919-ben mondott és azóta sem felejtettem el. Így történt:

A bukás után minket, harminc elítéltet láncre verve kísérték a kaposvári állomásra, hogy elszállítsanak a sopronkőhidai fegyházba. A város visszatért urai ott csúfondároskodtak körülöttünk, vihogtak, röhögtek, élvezték szenvedésünket. Csukly úr, a potrohos városi főjegyző odaszólt az őrség parancsnokához:

— Hadnagy úr, úgy vigyék ám el ezeket, hogy soha többé vissza ne találjanak!...

Gazda Jenő, a délceg, barna leány, a Latinca-század egyik parancsnoka, nem bírta ki, hogy ne válaszoljon Csukly úrnak.

— Visszajövünk! — vágta oda határozottan, bátran, olyan hangon, hogy a közelebb álló urak elsápadtak.

Aztán jött a fegyház... szökés, emigráció. A börtönben, de különösen a nehéz földalatti harcok idején, amikor minden lépésünk életveszéllyel járt, sokszor eszembe jutott Gazda Jenő szava:

— Visszajövünk!

Önbizalom, hit, erő parázslott ebben a szóban.

Másnap reggel sietve mentem be a kórházba feleségemhez. A fehér paplanon már ott feküdt előtte a Pravda tegnapi száma. Derült arccal fogadott.

— Felszabadították a mieink Kaposvárt! Visszamegyünk!

E szavakat olyan hangosan mondtam magyarul, hogy a szobában fekvő többi beteg is felfigyelt. Kérdőleg néztek rám, mi történt. Megmagyaráztam nekik. A beteg arcokra mosoly ült a hír hallatára.

Aznapi délután nem mentem be dolgozni. Levelet írtam Moszkvába Szántó Rezső elvtársnak, a Kommunista Magyarországi Pártja megbízottjának. Arra kértem, hogy szerez-

zenek nekünk útlevelet, hadd meheszünk haza. „Repülni szeretnénk — írtam —, nincs maradásom. Hív a szülőföld, hívnak a meghitt régi utcák, házak, melyekre olyan sokat gondoltam. A csendesen csobogó, csilánó zöldes vizű Kapos folyó, a Tüskevári rét, ahol annyit játszottam gyermekkoromban. Hívnak a régi fiúk, az elvtársak, Édesanyám sírhalma... Hívnak az új élet, a szabadság, az új küzdelmek.”

Aztán vártuk a választ.

Ahogy Klára betegsége súlyosbodott, úgy nőtt lelkében a hazavágyás édes fájdalma és valami csodával határos reménykedés: hátha otthon?...

— Vonaton megyünk-e, vagy repülőgépen? — kérdezte nem egyszer. — Vajon engem, nehéz beteget felvesznek-e, elvisznek-e? Én otthon talán meg is gyógyulnék... Tudod, a levegő, a hazai táj, a Duna és minden...

Ilyenkor örömkönnyek mosták fonnyadó, halvány arcát.

Egy este sürgősen hívtak a kórházba. Mire odaértem, Klára már haldokolt. Szép fekete szemre üveges volt, parányi szája szederjes, arca viaszsárga. Nem ismert meg... Ültem ágya mellett, figyeltem a szívverését, száját, szemét, néha hangtalanul mozogtak ajkai. Egyszer kinyitotta a szemét, rám meredt és alig hallhatóan megszólalt:

— Te vagy? — Elhallgatott. Erőt gyűjtött, s így folytatta: — Ti hazamentek — hangja tiszta volt és döbbenetesen nyugodt.

Több szót, több hangot nem ejtett. Keze hidegre válva kihullott a kezemből...

*

Újévkor, január 1-én az újságban a Tájékoztató Hivatal jelentésében ismerős név tűnt szembe. A jelentésben ez állt: „Steinmetz Miklós kapitányt, szovjet parlamentert, 1944. december 29-én Budapest alatt Vecsésnél a fasiszták meggyilkolták.”

— A Mikit?! — szakadt ki belőlem a kérdés.

Igen. Steinmetz Miklóst, aki önként jelentkezett, hogy szülőhazája fővárosát megmentsse. A fegyvertelen, fehér zászlós parlanderre a fasiszták tüzet nyitottak és agyonlőtték...

Sokáig gyászoltam Miklóst. Szerettem ezt a fiút, szerettem és tiszteltem. Most még mélyebbre ivódott a lelkemben, és mélyebbre ivódott a gyűlölet is.

HAZATÉRÉS

Múlt az idő, múltak a napok, hosszú hetek, nehéz hónapok. Szorongva vártam Moszkvából a választ. De nem jött... Már-már kezdtem beletörődni a változtathatatlanba. Valami akadály lehet hazatérésemnek, gondoltam, amikor megjött a válasz, a kedvező válasz Moszkvából.

Kislányommal összecsomagoltunk és vonatra ültünk. Cskából három éjjel, három napig tartó utazás után megérkeztünk Moszkvába. Második szülővárosomnak éreztem Moszkvát, az is volt, hisz ott ismerkedtem meg Klárával, ott született a kislányunk, ott életem át sok szép, nehéz és tanulságos évet...

Három nap múlva megkaptam útleveleinket és az értesítést arról, hogy másnap reggel repülőgépen utazunk haza, Budapestre. Tavasz volt, a nap a tejszínű felhőnyalábok közül fiatalos tüzzel nézett le ránk.

Erzsikével elindultunk a nagy útra, a nehéz útra, elbúcsúzni Moszkvától. Gyalog mentünk búcsúzkodó szemmel, öröms-fájó lélekkel néztünk meg minden utcát, teret, a kedvelt épületeket, mint aki a lakásától, otthonától búcsúzik. Megnéztük még egyszer, s talán utoljára a Szverdlov téren kedvelt színházunkat, a Kis Színházat, mélyen a szívünkbe vésztük a Metropol-szálló negyedik emeletén a szobát, volt lakásunkat. Végimentünk a Gorkij utcán.

A Vörös téren, a Lenin-mauzóleum előtt emberfalba ütköztünk. Mi is beálltunk, a sorba. Lelki szűkségét éreztem annak, hogy még utoljára megtekintsem, és elbúcsúzzam Lenintől. Az örökké friss virággal övezett ravatalon üvegkoporsóban fekszik, sötétkék dolgozóruhájában, melyben a legtöbbet látták az emberek. Mintha tegnap halt volna meg, a balzsamozás olyan tökéletesen megőrizte. Bölcs, finom mosolyát a halál sem tudta letörölni arcáról.

Kifáradva tértünk vissza szállodai lakásunkra.

Másnap reggel 8 órakor felszálltunk a repülőgépre. Miután elhelveztük poggyászainkat, belesüppedtünk az egyik kényelmes fotelbe.

A repülő csakhamar megtelt utasokkal. Tizennégyen voltunk. Hazatérő emigránsok, szovjet tisztak feleségei, akik férjeikhez utaztak Budapestre.

Nagy berregéssel, lármával megindult a gép. Soha nem repültem még. Amint éreztem, hogy gépünk lassan elhagyja a földet, a félelem furcsa érzése járta át egész valomat.

Kislányom sírva fakadt, átkarolta a nyakamat, és keservesen zokogott. Alig tudtam elcsitítani.

— Mi bajod, galambocskám? Ne félj, semmi baj nem lesz.

De ő csak sírt.

— Az orrom, apukám, nem vérzik? — szepegte az orrát tapogatva. Elmondta, a váróteremben egy asszony azt mesélte, hogy ha magasba emelkedik a gép, elered az ember orra vére is.

— Butaság az egész — vigasztaltam. De ő felve a keblemre búj, verejtékcseppek gyöngyöztek a homlokán. Majd lassan megnyugodott és elaludt. En visszanezni szerettem volna, még egyszer búcsút inteni Moszkvának, a szovjet földnek, hol fiatalságom egy részét, életem egy darabját hagytam. Soha nem felejthető, forró, nehéz időket. Majd gondolatom messze szállt, messze az Ural menti városba, ahol a csendes folyó közelében, a temető egyik sarkában egy felejthetetlen sírhalom domborodik: feleségem sírhalma. Visszanezni szerettem volna, elbúcsúzni tőle. Ó, hogy miért nincs ő is itt velünk! Mennyire szeretett volna hazajönni. Miért nem érhetette meg ezt a minden örömnél nagyobb örömet, a hazatérés boldogságát.

Oroszországból ezúttal másodszor utaztam vissza Magyarországra. Ismerős volt már nekem ez a ritka édes-keserű és fájó érzés, a megszokott, megszeretett helytől való elválás érzése. 1919-ben a hadifogság és a polgárháborúban való részvétel után, amikor elutaztam, akkor is fájt a búcsúzkodás... De most úgy éreztem, mélyebb a fájdalom és mélyebb az öröm is. Akkor tél volt minálunk, amikor hazatértem. Az „őszi rózsás” polgári forradalom ideje járta. Huszonhat napig utaztunk,

nyitott vagonokban, éhezve, agyonfázva, rongyosan, tetvesen, betegen, a kutya se törődött velünk. Szegény Édesanyám mosott ki a férgektől, ápolt ki a betegségből. Most már nem vár. Míg én távol voltam, ő elköltözött örökre.

Vajon kit találak otthon? Kik maradtak életben a rettenetes háború és minden háborúnál szörnyűbb fasizmus után?

Margit húgom és családja?... A bátyám és családja?... A régi elvtársak, barátaim?...

És Anna is eszembe jutott. Él-e még?... Mi történt vele?... Ha lesz rá lehetőség, átutazom Jugoszláviába és felkutatom Annát.

Gépünk nagyon magasan szállhatott, mert gondolataimból az egyre lehülő levegő zaklatott fel, fázni kezdtem. A Kárpátok felett repültünk.

Amikor kinéztem a gép tenyérnyi ablakán, sűrű szürke párát láttam. A felhőkkel birkózott a propeller. Többen kinéztek az ablakon. Pár pillanat alatt eltűnt a szürke pára, a felhők fölémelkedtek. Valahogy most gyermekkorom, a gyermekkor meséi jutottak eszembe, arról a trónusról, amely a felhők felett van, amelyen a jó isten trónol. (Nem hittem volna, hogy ide jutok.) Kerestem a mesebeli bíborfelhőket, a trónust, a fehér szakállas bácsival, az angyalsereggel, akik ott, mint ahogy mondták, bűbájos éneket énekelnek... De csak a gép zakatolását hallottam és felettünk a kristálytisztá eget láttam, alattunk a lengő-mozgó szürke párán át a földet, mely mint valami óriási zöldes-barnás és ezüstös vonalakkal, sávokkal telerajzolt térkép, száguldott tova.

Órák óta repültünk. Éhes voltam, de félve a légibetegségtől, nem ettem, csak a velem hozott meggylikórt kortyolgattam szorgalmasan. A gyerek jóízűen aludt az ölemben. Nemsokára engem is elnyomott az álmom.

Zökkenés ébresztett fel. Megérkeztünk Budapestre, a mátyásföldi repülőtérré.

*

A repülőtéren a párt autója várt bennünket, és berobogott velünk a városba. Mikor ismét viszontláttam fővárosunkat, meglepődtem. Az én

képzeletemben Budapest nagy volt, hatalmas és most Moszkva után kicsinek, néptelennek látszott. Ez volt az első benyomásom. Ezután jöttek a szomorú és szörnyű képek, a rommá lőtt házak, utcacérszek, felrobbantott hidak, melyeknek roncsai mint kísérteties óriások meredtek felém.

A Csengeri utcai pártházban helyeztek el bennünket. Másnap felke-restem régi emigráns társamat, Hunya István, aki a Dózsa Népe-nek volt a főszerkesztője. Megörültünk egymásnak.

A szerkesztőség asztalán a friss kéziratok és kefelenyomatok között egy fél paraszttök foglalta el a főhelyet. Megkérdeztem Hunya barátomat, minek itt ez a tök.

— Ez öcsém — válaszolta keserű nyés mosollyal kajla bajusza alatt —, persze, te még nem tudod. Hát ez a kalóriaadag. Ennyi jár egy napra egy főszerkesztőnek...

Budapestről hazafelé vonaton utaztunk. A vonat kinosan dögögt. A kupé ablakai ki voltak törve, a hu-zattól megfájdult a fogam. A vonatban egy hirtelenszöke ember ült mellett. Megkérdezte, hova utazom. Mondtam neki: Kaposvárra. Nagyot nézett.

— Csak nem ment el a jó dolga — mondta. — Hát nem fél odamen-ni? Ott Vidovicsék agyonverik a ma-gafajta embert...

Este volt, amikor megérkeztünk. Felkerestük bátyám Petőfi utcai lakását. Bezörögtem. Három riadt női fej fogadott. Bátyám két lánya és felesége. A lányokat sohasem láttam még, az asszonyt leánykorában. Alig ismert meg.

Vacsorázás közben elmondták, hogy bizony sok még a baj az élelemmel, és a pénz körül is, de azért boldogok, mondták, mert vége a háborúnak, vége a fasizmusnak, nem kell többé rettegni...

Kislányom orosz beszéde furcsának és érdekesnek tűnt a családban. Alig tudták magukkal elhithetni, hogy ez a soha nem látott kis idegen nyelvű ember az ő rokonuk.

Reggel korán keltem, hajtott a kíváncsiság be a városba. Hosszan elnéztem a Zárda utca régi, jól ismert házait, úgy rémlett, mintha a vén házfalak is rám bámultak volna. Amíg a házak jó ismerősként, szíve-

sen üdvözöltek, az emberek ridegen, idegenül haladtak el mellettem, jóformán senkit sem ismertem közülük. A gyerekek azóta felnőttek, a felnőttek megöregedtek. Hej, hiába 25 év nagy idő. A Kossuth Lajos utcai pártház elé érve meglepett, hogy az emeletes csinos épület néhány földszinti ablaka be van törve. Bent a folyosón egyik régi gyerekkori barátomba, Véték Ferencbe ütköztem.

— Nézd csak, a rosseb! — üdvözöltük egymást. Aztán összeölelekezünk. Barátom hosszan bámult rám, én is órá. Az ő képzeletében is, az enyémben is a 25 év előtti ifjú élt. Néztem gondszántotta barázdás arcát, a vénülő szürke szemeket, a kis- sé megbillent jobb vállát.

A rózsás kedvű Véték Ferenc bizony kissé megfakult. Úgy festett, mint ősszel a fa, amelyen átvonult egy rövid napsugaras szép tavasz és sok-sok hosszú, káros tél.

A forradalom bukása után a börtönben, amikor a legveszélyesebb napokat éltük át, Ferkó barátom volt az, aki jó kedélyével, szászor halott rossz vicceivel, kupléival mosolyt varázsolt a rabarcokra, megnevettetett bennünket. Az akkor minden kincsnél többet ért.

Ej, hol van a mi viharos, veszélyes, de mégis igen szép fiatalságunk?!

— Ahogy így nézlek, komám — szólt Véték —, rajtad veszem észre, hogy az én idóm is eljárt. Ez a pók-háló itt a szemed körül, meg ezek az ezüst szálak a hajadban. Hol a gesztenyés, hullámos haj? Olyan gyér a tarkód, komám, mint a keceli dombtető, amikor már lekaszálták róla a sarjút is.

— Mi újság idehaza? — vágtam közbe. — Örülök, hogy végre találkoztam valakivel. Erről beszélj!

Elmondtam neki mindent. Erre megeredt az ő nyelve is.

— Újság, komám? Újság, az mindig akad mostanában. De te hogy élsz? Hol jártál, honnét jöttél?

— Megfojtottuk ugye a nagy fenevadat, de az apraja még itt maradt. Láttad, komám, amint bejöttél a házukba, a bezúzott ablakokat? Hát ezeket a kölyökfasiszták törték be. Vidovicsék diákjai. És más népség. Kisgazdák, szocdemek. Jókor vetődttél haza.

Délután elvezettem Erzsikét a Petőfi iskolába, beíratni a III. osztályba, melyet a Szovjetunióban abba kellett hagynia. Az igazgató, egy száraz, mogorva ember, miután értesült arról, hogy kik vagyunk, látta, hogy a gyerek alig pötyög néhány szót magyarul, kijelentette: nem tudja felvenni rendes tanulóknak.

Már kezdtem elszontyolodni gyermekem sorsa miatt, de ekkor belépett egy fiatal, kellemes, kerek arcú nő, a harmadik osztály tanító-nője. Szóba elegyedett a gyerekekkel és csakhamar előállt javaslatával:

— Szerintem fel lehet és fel is kell venni a kislányt rendes tanulóknak, hiszen elég értelmes, majd a többi gyerek között gyorsabban megtanulja a magyart.

Neki lett igazza.

Ezek után Erzsikével kísértünk a Szabadság parkba. A park kanyargós, homokos útjai, virágágyai, szelíd és vadzöld, kékesbordó és ezüstös levelű fáit gondozatlanok, elhanyagoltak voltak. Csak középtájt szorgalmaskodott néhány kertész.

A főútra érve szemünkbe tűnt a megkapóan szép, csontfehér szovjet hősi emlékmű, tetején a győzelem zászlaját tartó katonával. A szürkés-kék somogyi ég, mely a fák csipkéi között a végtelenbe tárult, méltó hátteret nyújtott a szobornak.

Közelebb húzódtunk. Kislányom betűzni kezdte a talpazatba vésett orosz szavakat:

„Szláva gerojam...” — „Dicsőség a hősöknek, akik életüket adták a szabadságért.”

HARMINC ÉV UTÁN

1959 tavaszán a Vöröskereszt Megyei Titkárságára hívtak.

— Ismer-e ön egy Miličic nevű nőt Jugoszláviában? A lánya neve Kovács Anna.

Meglepődve álltam egy ideig. — Ez az Anna lehet — gondoltam.

— Hozzánk intézett levelében azt írja, hogy az ön felesége volt 1923-tól 1931-ig.

— Igazat ír. Hol van? Mi van vele?

— Keresi magát.

— Én is már régóta keresem őt.

Megadták a címet: Valjevo, Sindelić utca 43.

Levelt írtam Annának, hosszú levelet.

Megírtam, hogyan éltünk a Szovjetunióban. Megírtam, hogy sokáig vártam, kerestem. Hogy 1935-ben megnősültem. 1945-ben özvegy lettem, és most, mióta itthon vagyok, egyedül élek a lányommal, Erzsikével. Az utóbbi 16 év alatt sok minden történt velem: dolgoztam mint kollégiumi igazgató, majd mint a Megyei Tanács Népművelési Osztályának vezetője. A lányom felnőtt, gimnáziumi tanár lett. Közben megjelent négy könyvem. 1956-ban súlyosan megbetegedtem, utána nyugdíjaztak.

Amiért harcoltunk, nem volt hiába: az eszme, a szocializmus, a kommunizmus rohamosan tör előre, már átöleli a fél világot... Csak gyere, nagyon várlak.

Két hét múlva megkaptam Anna levelet:

„Kedvesem!

Nem is tudom leírni, mennyire örülök, hogy 30 év után ismét megtaláltalak. Amikor a postás átadta a levelet, és megláttam a kezéd vonását, majdnem összeestem, mint ha valami áram futott volna végig rajtam. Sírtam is, nevettem is...

Csakhogy élsz, csakhogy élsz! Itt annak idején rémhíreket keltettek rólad. Elmondok sorjába mindent:

Mikor kiutasítottak, még egy évig éltem Újvidéken, mindennap vártam a leveledet, de nem jött.

Biztosan a rendőrség elfogta. Deaktív többször járt a lakásunkon, utánad szaglászott, nem jöttél-e vissza... Munkát nem kaptam... Feléltém mindenünket, amink volt.

Megeléelve a zaklatást, Belgrádba mentem dolgozni. Múlt az idő, múltak az évek, egyedül, szomorúan várakozva reád.

1936 nyarán Székely elvtárstól és más megbízható emberektől azt hallottam, hogy meghaltál...

Nem hittem el a szomorú hírt, mégis meggyászoltalak.

Egy év múlva, 1937-ben akadt egy rendes ember: Dragomir Miličić szabómester, mit tettem mást, férjhez mentem hozzá. Húsz évig éltünk együtt. 1957-ben meghalt. Három év óta vagyok özvegy. Én itt most pénz-zé teszem minden kis holmimat és megyek hozzád, haza...

Most megírom még, hogy találalak meg:

Ez év március 21-én a magyar rádiót hallgattam, ki tudja, hányadszor, századszor talán. Mert egyszer, már régen, 1933 újev éjszakáján Jakab Mátyás barátunk titokban fogta a moszkvai magyar adást, akkor hallotta a nevedet, hangodat. Azt mondta, először Bokányi Dezső beszélt, utána te felolvastad két versedet.

Azóta hallgattam, figyeltem a rádiót, hátha, ki tudja?...

Szóval most, ahogy ott ültem és hallgattam a 19-esekről szóló visszaemlékezéseket, egyszerre ismerős hangra lettem figyelmes... Igen, a Te hangod volt, még most is cseng a fülemben. Hisz olyan jól ismerem a hangod minden rezzenését.

Figyeltem, miről beszélsz...

A kaposvári forradalmi dolgokra emlékeztlél.

Akkor hangosan felkiáltottam:

— Ó az! Mégis él!

Anyám bejött.

— Mi van?

— Él a férjem, a Pali, édesanyám!

Most már biztosan él, magam hallottam a hangját...

A szívem majd kiugrott, szinte a torkomban kalapált.

Most mit csináljak? Hová forduljak, kinek írjak? Pestre? Kaposvárra?

— A háború alatt a Vöröskereszt szokott segíteni ilyen esetekben — jegyezte meg anyám halkán, bizonytalanul.

A Vöröskereszt. Ez jó. Oda írok. Pestre.

Így írtam a Vöröskeresztnek, így találtalak meg.

Ezzel zárom soraimat, mielőbbi válaszodat várva, a te hűséges párod
Anna"

1962. június 12-én, kétévi kínos várakozás és huzavona után, végre Anna megérkezett. Hogy örültünk egymásnak, minek mondjam. Bár sejtettük, tudtuk, mégis meglepett bennünket külsőnk nagy változása: képzeletünkben a régi fiatal élt, és íme: itt áll szemtől szembe két megtört ősz ember.

És 32 év után testileg öregen, de lélekleben fiatalon és gazdagon ismét új életet kezdtünk.

(Vége)